

بنام خداوند بخشنده و مهربان

درآمدی بر شهرشناسی

نخستین منبع درس:

کتاب: تاریخ شکل شهر

نوشته: جیمز موریس ترجمه: راضیه رضا زاده

انتشارات دانشگاه علم و صنعت ایران

مدرس: وحید زمانی

فهرست

- ۱- شهرهای نخستین
- ۲- دولت شهرهای یونانی
- ۳- روم و امپراطوری
- ۴- شهرهای قرون وسطی
- ۵- رنسانس



فصل دوم

دولت شهرهای یونانی

دولت شهرهای یونانی

❖ تأثیر تعیین کننده عوامل جغرافیایی بر بینش و شیوه زندگی مردم:

۱- پستی و بلندی زمین

- پستی و بلندی زمین و عوارض زمین، نظام حکومتی یونان را به صورت دولت شهرهایی مستقل با موزه های نفوذی مشخص درآورد.
 - هم یونان و هم شامل ایونی، دو مرکز اصلی دولت شهرها: کوهستانی و دارای زمین های حاصلخیز محدود در دره های پراکنده و دشت ها و فلات ها
 - دولت شهرهای کوچک و مستقل، مشتمل بر یک مرکز شهری و مناطق کشاورزی و مجتمع های روستایی در پیرامون آن
 - دو نام برای این پدیده شهری- روستایی:
- ❑ دولت شهر (City State)
- ❑ پلیس (Polis)

دولت شهرهای یونانی

- **دولت شهر: ترجمه لغت یونانی پلیس**
- ترجمه بدی است چون **پلیس شبیه یک شهر نبوده و بیشتر شبیه یک دولت** بوده
- پلیس به آن مفهوم که در یونان وجود داشت امروزه وجود ندارد
- پلیس یک لغت منحصراً یونانی است ولی **دولت شهر عمومیت بیشتری دارد.**
- **شهر یونانی: مرکز شهری دولت شهرها**
- شهر یونانی دارای محدوده های مشخص و فرم شهری فشرده و زندگی اجتماعی مداخل به ظاهر منسجم
- **شهر و روستا در ارتباط تنگاتنگ با هم** (جز در مناطق دورافتاده ای چون آرکیدای و غرب یونان که از وجود شهر بی بهره بوده اند)
- یونان کلاسیک مبری از عدم تمرکز فرساینده کوتاه فکرات (روستایی و کوتاه بینی احمقانه جماعت شهری

دولت شهرهای یونانی

- **اقتصاد** دولت شهرهای یونانی: بر اساس **کشاورزی**

۲- اقلیم

- تأثیری مثبت و تعیین کننده بر زندگی مردم
- آب و هوا **معتدل و ثابت** در طول سال
- این موقعیت خاص: سبب ایجاد **فضایی باز** و **نگرشی اجتماعی بر زندگی**: موجب رشد و توسعه دموکراسی
- تمامی شهروندان یونان حداقل در ظاهر **حق اظهار نظر درباره امور دولت شهر خود** را داشتند.
- **جمعیت دولت شهرها زیاد نبوده**، تنها در سه مورد استثنایی، بیش از ۲۰ هزار نفر:
- **آتن** در دشت آتیکا
- **سیراکیوس و آکراگاس (جیرجنت)** در سیسیل

دولت شهرهای یونانی

- امکان گرد هم آیی شهروندان در مکان و زمان خاص در طی سال
- گرد هم آیی در فضای باز
- تنها در اواخر دوره حکومت یونان: با پیشرفت تکنیک سافتمانی، تشکیل مجالس نمایندگی در سالن سرپوشیده ای چون بولیتریون
- مراسم تئاتر در فضای باز و در آدیتوریا که دارای شیبی مناسب و طبیعی بود.
- اقلیم اوقات فراغتی را برای شهروند یونانی به وجود آورده بود: بهره مندی از امتیازات و مزایای شهر
- سطح زندگی یونانیان در مقایسه با رومیان و دیگر ملل، پایین بود.
- دولت شهرهای محدودی موقعیت مستعدی برای کشاورزی داشتند.
- وجود نیروی کار بردگان
- فرهنگ یونان بر پایه برده داری استوار نبوده است (بر خلاف رومیان: لاتیفوندیای رومی: مزارع بزرگی که بردگان بر روی آن کار می کرده اند).

دولت‌شهرهای یونانی

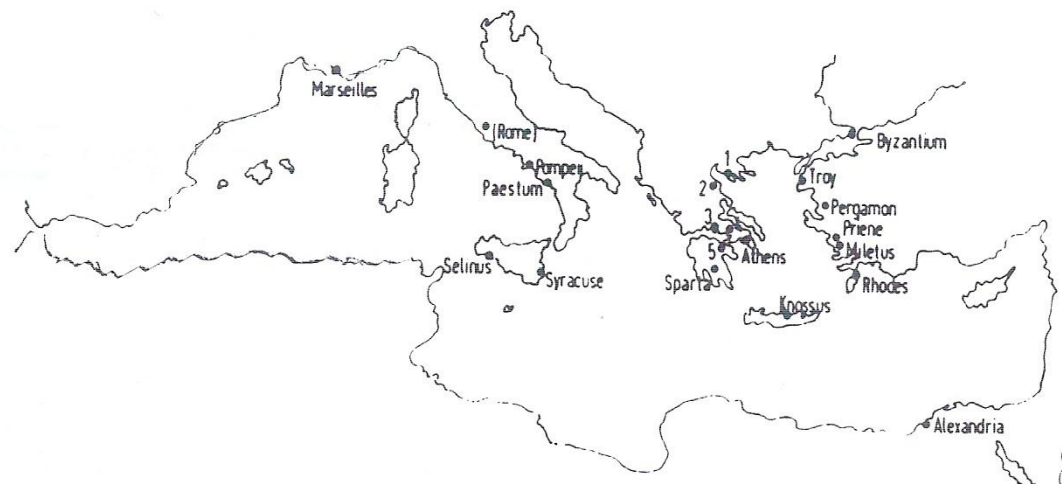
- قبل از جنگ پلوپنیز: ۱۲۵ هزار برده در آتیکا: ۶۵ هزار نفر، مستفدمان خانگی - ۵۰ هزار نفر در صنایع - ۱۰ هزار در بدترین شرایط در معادن
- برده داری در مقیاس کوچک: کمتر کسی بیش از ۱۲ برده در اختیار داشته.
- بردگان موظف به خدمت در ارتش یا نیروی دریایی آتن نبودند.
- دستمزد مناسب بردگان: با دریافت دستمزد روزانه برای ۱۵۰ روز، قادر به تأمین خوراک و پوشاک سالانه خود بودند.

۳- دسترسی به سنگ‌های عالی مرمر

- دستیابی معماری به کمال مطلوب
- توجه خاص به نظم فضایی میان بناها به خصوص ساقتمان‌های آکروپولیس آتن
- توجه خاص یونانیان به جزئیات فضاهای شهری (به هیچ وجه در قرون وسطی دیده نمی‌شود)
- تفاوت فاحش میان عظمت ساقتمان‌های عمومی و فضامت مناطق مسکونی (یا بر اساس رشد طبیعی یا بر اساس طرح شطرنجی غیر قابل انعطاف)

شکل ۱-۲- نقشه منطقه مدیترانه مرکزی و شرقی و حوزه

نفوذ یونانیان را نشان می دهد. (شهرهای میلئوس، پرینه، پرگامون، وتروی در ساحل آیونیان، در آسیای صغیر قرار دارند.)
راهنما: ۱- الینتوس، ۲- المپیا، ۳- دلفی، ۴- تبس، ۵- کورینت.



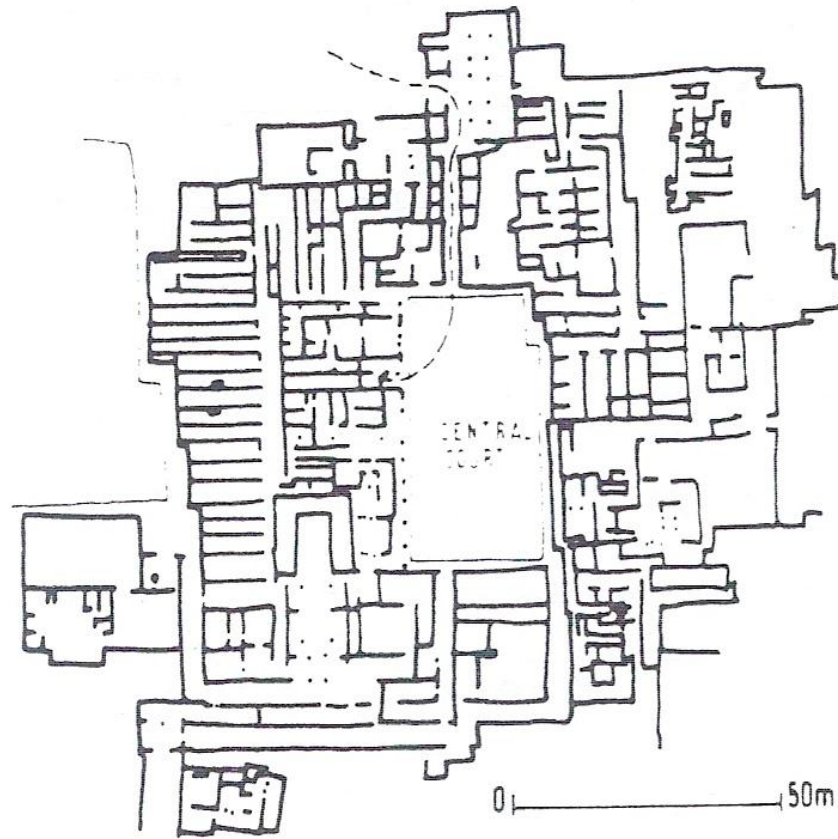
دولت‌شهرهای یونانی

❖ پیدایش تمدن یونان

- تمدن یونان مستقیماً به دنبال تمدن‌های **میسینی** و **مینوسی** که به ترتیب در **سرزمین اصلی یونان** و **جزیره کرت** بودند به وجود آمد.
- بدین ترتیب: ارتباطی مستقیم با تمدن سومری و مصری داشته.

□ تمدن مینوسی

- تمدن مینوسی در ابتدا در **کرت شرقی** و تحت تأثیر مداوم مهاجران آسیای صغیر به وجود آمد. سپس به **دشت مسارا** راه یافته و در **ارتباط با تمدن مصر** بارورتر گشت.
- ثروت حاصل از **تجارت** و الهام و شکوفایی حاصل از ارتباط با اقوام متمدن جنوب و شرق >> امکان تشکیل یک تمدن متمایز اروپایی در حدود ۲۰۰۰ سال ق. م. و در عهد مینوسی میانی
- تمدن کرت در عهد مینوسی آخری I و II در **اوج شکوفایی** خود بود.
- آغاز این عصر، با **بازسازی کاخ کنوسُس** پس از تخریب بر اثر زلزله و پایان، احتمالاً به دست **میسینیان**

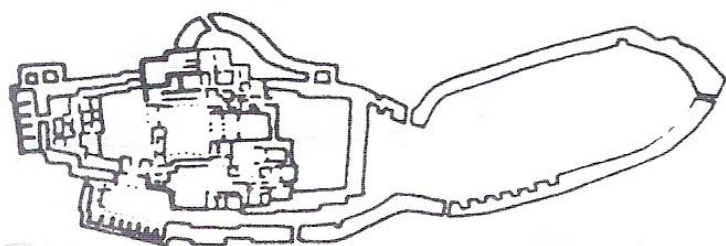


شکل ۲-۲. کنوسس، یکی از کاخ شهرهائی بود که توسط حکام مینوسی در کورت مرکزی بنا شد. سیستم آبی دفع فاضلاب آن که قسمتی از بخش اندرونی ارگ را سرویس می داد، قابل توجه است.

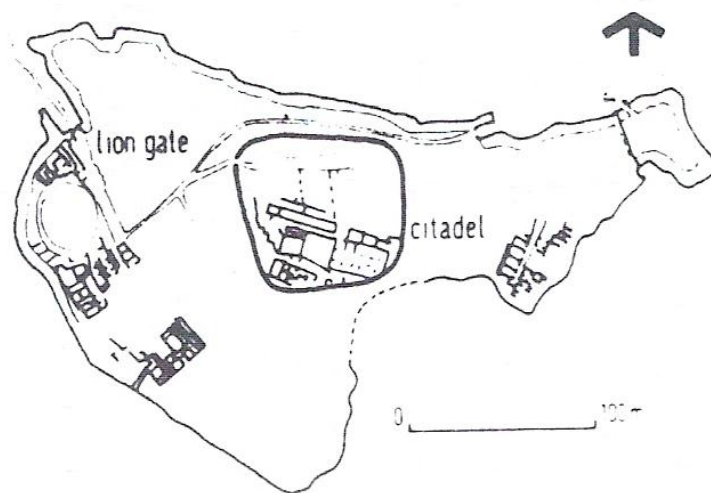
دولت‌شهرهای یونانی

□ تمدن میسین

- در حدود ۱۸۰۰ قبل از میلاد اقوام هلادیک اولیه (Early Helladic) که در سرزمین اصلی یونان زندگی می‌کردند به دست کشاورزانی جنگجو (احتمالاً از اقوام هند و اروپایی یونانی زبان) مغلوب شدند. تمدن این قوم - هلادیک آخری (Late Helladic) موسوم به میسین - در قرن ۱۶ ق. م. به اوج شکوفایی رسید.
- فرهنگ و تمدن میسین دارای ریشه‌ای استوار در سرزمین اصلی یونان
- تأسیس حکومت وامد در سرتاسر سرزمین اژه پس از فتح کرت به دست میسینیان و سقوط کنوسس در ۱۴۰۰ ق. م.
- تمدنی نیمه ومشی، با فرهنگی ناپیز و رومیه‌ای نظامی
- شهرهای آن: مایسینیا و تایرینز << چیزی بیش از ارگ شهرهای ممصور نبودند (مانند شهرهای کرت)
- مسامت شهرها: مایسینیا، ۱۱ آکر - تایرینز، ۴/۹۴ آکر (۱۱ آکر، ۲ آکر) - تروی، ۴ آکر



شکل ۲-۵- تائیریتز به مثابه پایتخت دوم و کوچکتر حکام میسین بوده است. مساحت قلعه تنها ۴/۹۴ آکر است در حالیکه شهر در خارج از قلعه و در فضایی وسیع بر دشت شرقی تپه گسترش یافته بود. قلعه چنانکه نشان داده شده از دو بخش تشکیل شده بود: کاخ که در بخش مرتفع تر جنوبی قلعه قرار داشت و منطقه درون حصار، که در مواقع لزوم برای ساکنین منطقه حکم پناهگاهی را داشت.



شکل ۲-۴- قلعه میسین ابتدا در حدود ۳۰۰۰ سال ق. م. مسکون و شهر ایجاد شده در اطراف آن بین سالهای ۲۲۰۰ تا ۱۶۰۰ ق. م. به اوج شکوفائی خود رسید. چنین به نظر می رسد که در این دوره، حکام و وابستگان آنها و همچنین صنعتگران ماهر در قلعه سکونت داشته اند. شهر قدیم در حدود ۱۱۰۰ سال ق. م. منهدم شد، اما دیگر بار در سالهای ۴۸۰ و ۴۷۹ ق. م. به منظور تأمین تجهیزات لازم جنگ با ایرانیان بازسازی شد، تا آنکه در سال ۴۶۸ ق. م. بطور کلی منهدم گردید.

دولت‌شهرهای یونانی

- کاهش قدرت میسین در قرن ۱۳ ق. م.
- **دوریان‌ها (جنگجویانی از مناطق مرکزی و شمال یونان)** باعث پایان ناگهانی این تمدن طولانی شدند.
- سپس آغاز دوران سیاه: سه قرن هرج و مرج
- و به دنبال آن **به وجود آمدن تمدن کلاسیک یونان**
- یونانیان اروپایی و نه ساکنان ایونیا؛ نخست جبران خسارات ناشی از عقب نشینی و بازسازی تمدن شهری، سپس **از سال ۷۵۰ ق. م.، طلاییه دار حرکت استثماری**
- در فاصله سال‌های **۹۰۰ تا ۶۰۰ ق. م. دولت شهرها در یونان رشد نموده:**
 - **اسپارت** با اثبات برتری و تسلط خود در جنگ پلوپنیز، پیشوای رسمی تبار هلینیک شد.
 - **آتن در متمدن نمودن آتیکا** موفق بود. قدرت آتن به کندی رشد کرده و بالاخره **در دوره بیست ساله حکومت پیسیستراتوس،** اهمیتی بین‌المللی یافت.

دولت شریای یونانی

- آتن قرن پنجم ق. م. (۴۸۰ تا ۳۸۰ ق. م.): متمدن ترین جامعه ای که تا کنون وجود داشته
- یونانیان نخست تحت رهبری اسپارت و سپس آتن، ایرانیان را شکست دادند.
- شهرهای تخریب شده در جنگ: میلئوس و آتن (به دو شیوه متفاوت بازسازی شدند)
- پیروزی سبب شکوفایی آتن
- پنجاه سال فاصله میان جنگ با ایرانیان و جنگ پلوپنیز: دوره ای با عظمت در تاریخ آتن: عهد پریکلین:
به افتخار رهبر آنها: پریکلیوس
- تبدیل آتن به مرکز هنری بی نظیر یونان
- مهم ترین هنر آتنی ها: نمایش های تراژدی
- سقوط آتن در ۴۰۴ ق. م. :
- قدرت های هاکم: نخست اسپارت (۴۰۴ تا ۳۷۱ ق. م.) و سپس تبس (۳۷۱ تا ۳۶۲ ق. م.)

دولت شهرهای یونانی

- در سال ۳۳۸ ق. م. : شکست یونانیان در مقابل مقدونیان به سرکردگی شاه فیلیپ دوم در جنگ کائرونیا
- اسکندر فرزند فیلیپ (۳۳۶ تا ۳۲۳ ق. م.) قبل از فتح ایران: ایجاد نوشهرهای یونانی (مهمترین: اسکندریه مصر، ۳۳۱ ق. م.) برای تمکیم و حفظ قدرت در امپراطوری گسترده خود << پایه گذار سیاست امپراطوری روم
- لغت هلنی: تمدن یونان قبل از حمله مقدونیان
- پس از حمله مقدونیان: برخی از کیفیات ظریفتر هنر و معماری شهرهای یونان ناپدید گشت.
- شکل متمول فرهنگ یونانی در سال های بعد: هلنیستی
- از قرن اول ق. م. به بعد: جایگزینی قدرت رومیان به جای قدرت مستبدان هلنیستی در مدیترانه شرقی

دولت شهرهای یونانی

❖ خدمات یونان

- بیان خدمات بر اساس سلسله مراتب تاریخی و نه اهمیت نسبی آن ها
- نخست: **مرکز استعماری**
- **ساخت شهرهای جدید** در دیگر مناطق مدیریتانه **برای جلوگیری از فشار جمعیت**
- **تکامل دو هسته ای** شهرهای یونانی: **آکروپولیس** به عنوان مرکز مذهبی و **آگورا** به عنوان قلب تپنده شهر
- استفاده از **شبکه شطرنجی** توسط شهرسازان یونانی **در اوایل قرن پنجم ق. م.** به عنوان اساس شیوه ای سیستماتیک برای سازماندهی شهرها
- اولین طراحان شهرها: **احتمالاً کاهنان هاراپا**
- تضاد روشن میان **دو جریان توسعه شهری دوره یونان: شکل طراحی شده (شطرنجی) و ارگانیک (الگوی رشد طبیعی) مانند آتن**

دولت شهرهای یونانی

❖ حرکت استعماری

- کنترل رشد شهری: از حدود ۷۵۰ ق. م. به مدت حدود ۲۰۰ سال
- پایه و اساس حرکت انقلابی **باغشهر** ابنزر هوارد
- ایجاد دولت شهرهای جدید (مستعمرات) << یکی از اهداف اصلی: **اسکان جمعیت اضافی شهرها**
- اقدامی اجباری برای **یونانیان** به گفته ی ویپرلی: به دو دلیل:
 - ۱- نژادی پربرار و در عین حال **امکان پذیرش جمعیت ممدود** در سرزمینشان
 - ۲- گسترش مستعمرات در طول و عرض مدیترانه **برای ایجاد ارتباطی تجاری** (به روش فنیقیها)
- سایر شهرها:
- شهر **کورینت** مستعمره ی سیراکیوس در سیسیل
- **مارسی** (قدمت: قرن ۷ ق. م.): جای دادن **آگروای یونانی- فنیقی**، **فروم رومی**، **میدان خرید و فروش قرون وسطی**
- **نابل و پمپی**
- **میلتوس**: حداقل **۶۰ مستعمره** از آن به وجود آمد. (توسعه بر اساس طرمی قبلی)

دولت شهرهای یونانی

❖ عناصر شهری یونان:

- آکروپلیس
 - مضار شهر
 - آگورا
 - محلات مسکونی
 - یک یا چند محل تفریحی و فرهنگی
 - یک منطقه مذهبی (اگر جدای از آکروپلیس باشد)
 - اسکله و بندر
 - (احتمالاً) یک منطقه صنعتی
- **پیرینه:** بهترین نمونه شکل گیری این عناصر (جز دو عنصر آخر) در قالب یک شهر

دولت‌شهرهای یونانی

□ آکروپلیس

- نامی عمومی برای **تپه دفاعی اولیه شهر**
- مرکز مرتفع شهرهای قدیمی تر یونان و قلعه محصور بسیاری از شهرهای مستعمراتی آن
- ابتدا: **در بر گیرنده تمامی شهر**
- به تدریج: ۱- تبدیل به **بخش مقدس و مذهبی شهر مثل آتن**
- ۲- **تخلیه شده و در خارج محدوده شهر قرار گرفته مانند میلئوس**
- ابتدا شهر کوچک و پیرامون آکروپلیس **بدون مصار دفاعی**
- از قرن ششم و پنجم ق. م. به بعد و ابتدا در ایونیا: **ایجاد مصاری مجزا**
- مصار دفاعی مجزای آکروپلیس: غیر دموکراتیک و نمادی از استبداد
- همه شهرها دارای مصار دفاعی نبودند.
- **آتن، میلئوس و پرینه** دارای دیوار پیرامون مناطق (بدون طرح یا طراحی شده) دارای حداکثر بهره‌برداری از حالت طبیعی زمین

دولت‌شهرهای یونانی

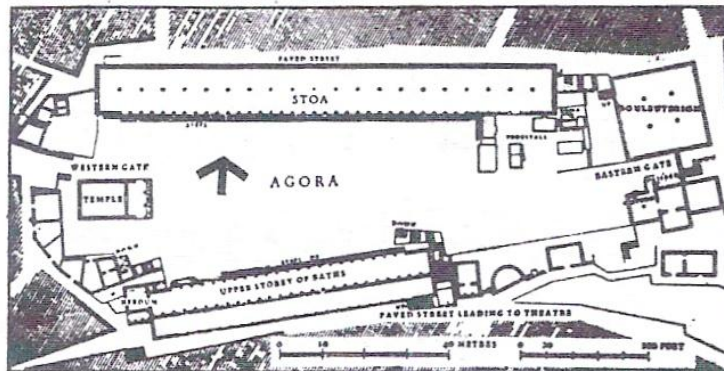
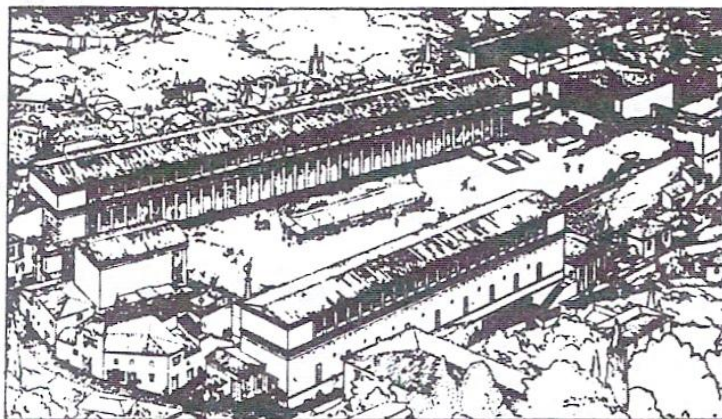
- مصر شهرهای دوره امپراطوری روم: مصری **انحطاف ناپذیر** که **در بدو تأسیس** ایجاد می‌شد.
 - مصر شهرهای یونانی: یک عارضه پی‌آمد، **مداخله بهره‌بردار** از **شکل طبیعی زمین**
 - علت مصر انحطاف‌پذیر شهرهای یونانی:
- تعادل جمعیتی میان شهر و ده در دولت‌شهرها و سیاست ممدودیت جمعیت از طریق ایجاد نوشهرها**

□ آگورا

- نه فقط یک فضای عمومی در شهر بلکه مرکز شهر و قلب تپنده آن
- در شهرهای طرایی شده: آگورا حتی الامکان در مرکز فیزیکی شهر
- در شهرهای بندری: آگورا در کنار بندر
- در شهرهای طرایی نشده: آگورا در مد فاصل میان دروازه شهر و آکروپلیس

دولت شهرهای یونانی

- برای یونانیان که **سخت درگیر مسائل فکری و ذهنی** بودند، **زندگی خصوصی پس از فعالیت های اجتماعی و در درجه دوم** قرار داشت.
- ابتدا آگورا، معابد، تئاتر، ورزشگاه و سایر ساختمان های همگانی **با هنر معماری** سافته می شدند و **سپس واحدهای مسکونی**، فضاهای خالی را پر می کردند.
- امکانات رفاهی واحدهای مسکونی **بسیار کم** بوده
- سیستم دفع فاضلاب و زباله اصولاً وجود خارجی نداشته
- طرح خانه ها (چه در شهرهای طراحی شده و چه طراحی نشده): **یکسان: تعدادی اتاق پیرامون یک میاط مرکزی** (بدون سازماندهی - در اندازه ها و طرح های مختلف)
- **اساس اقتصاد دولت شهرهای یونانی:** تا حدود زیادی بر **نیروی کار بردگان** << اوقات فراغت بسیار شهروندان برای مسائل ذهنی و فعالیت های اجتماعی



شکل ۷-۲. جزئیات منطقه مسکونی تپه شمالی در آینتوس، که پس از سال ۴۳۲ ق.م. براساس یک شبکه شطرنجی ساخته شده است. خیابانهای اصلی در طول این شبکه (مانند خیابانهای A و B) و خیابانهای فرعی متعدد بسیار و کوچه‌هایی در فواصل خیابانهای فرعی که بلوکهای مسکونی را به دو بخش می‌کند کشیده شده‌اند، مناطق هاشور خورده داخل منازل نشان دهنده حیاط مرکزی است که اطافها پیرامون آن ساخته شده‌اند. همچون دوره‌های تاریخی قبل خانه‌های درون گرا انگوی عمومی خانه‌های شهری یونانی می‌باشد. این طرح می‌تواند بخشی از یک طرح امروزی مسکن باشد که احتمالاً برطبق نظریاتی که الکساندر و چرمایف در کتاب «جامعه و محرمیت» خود به رشته تحریر در آورده‌اند بوجود آمده است. اما تنوع سازماندهی اطافها در مناطق مسکونی استاندارد، خود نشان دهنده آزادی عمل سازندگان ساختمان‌ها در یکی از شیوه‌های خاصی است که در حل مسئله مسکن شهری قرن بیستم باید بدان توجه خاص مبذول داشت.

شکل ۶-۲. آسوس، نقشه بازسازی شده آگورا و یک منظر خیالی از آن. فرم دوزنقه‌ای آگورا و عریض بودن انتهای غربی آن به علت یاریکی سکویی که آگورا بر آن قرار داشته، بوده است.

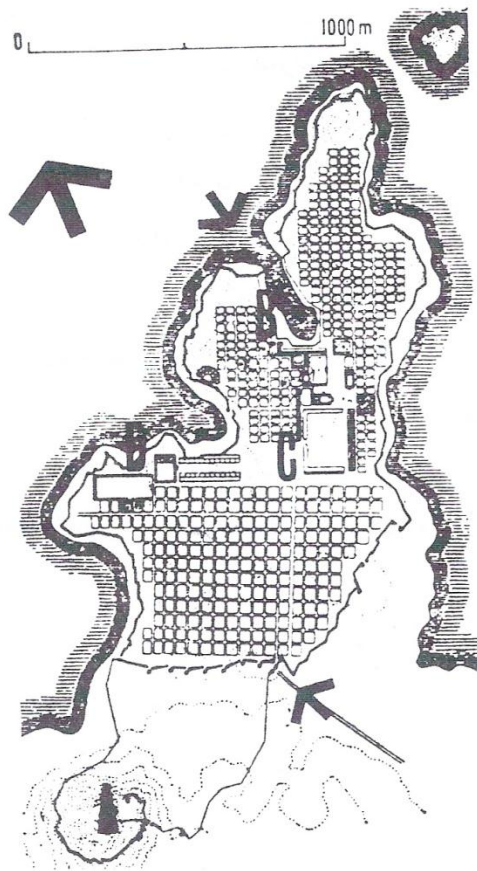
دولت شهرهای یونانی

❖ شهرسازی انتظام یافته

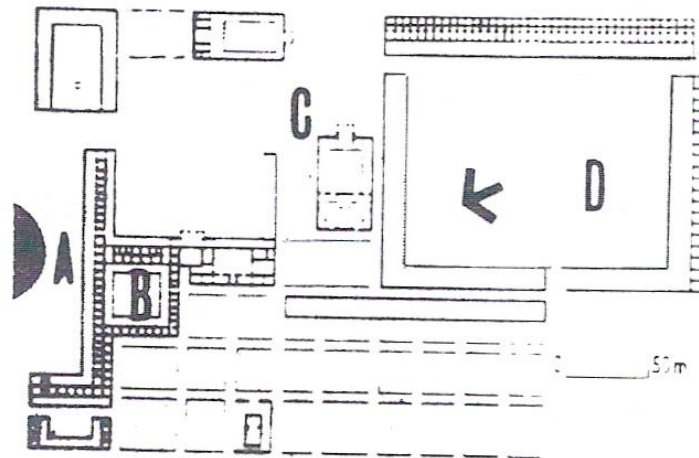
- مهم ترین شهرهای از پیش طراحی شده یونان: **میلتوس و پَرینه** (در فاصله کمی از هم در سواحل آیونیا در آسیای صغیر)
- ویچرلی: **شهر پَرینه** نمونه ای واضح تر می باشد.
- میلتوس: در دوره روم قرن اول میلادی: **نزدیک به ۸۰ هزار تا ۱۰۰ هزار نفر جمعیت**
- پَرینه: تنها **مدود ۴۰۰ خانه و ۴۰۰۰ نفر جمعیت**

❖ میلتوس و هیپوداموس

- میلتوس نقش اساسی در پایه گذاری **تدریجی اقتدار تجاری و نظامی یونان** بین قرن ۱۰ تا ۶ ق. ه. می باشد.
- رهبر **مجموعه عظیمی از دولت شهرها** (مستعمرات)
- در سال **۴۹۴ ق. ه.:** **تخریب توسط ایرانیان**
- بازسازی **بر اساس طرح شطرنجی هیپوداموس** (به نام طرح هیپودام) از سال **۴۷۹ ق. ه. به بعد**
- افول نهایی میلتوس از قرن دوم میلادی



شکل ۲-۸. نقشه کلی شهر براساس حفاریهای انجام شده توسط وان گِرکان. موقعیت شبه جزیره مانند اولیه شهر در ساحل جنوبی دهانه رود خانه میندر، و در مقابل شهر پرنه از مدتها پیش به علت ته نشین شدن رسوبات آبرفتی خلیج از میان رفته است. (وینچلسی در انگلیس نیز دچار سرنوشت مشابهی شده است). راهنما: A، اسکان محصور ابتدائی که نوعی آکروپولیس بوده و در ارتفاعات بنا شده است، B، بندر اصلی، C، مجتمع آگورا، D، تئاتر و سایر امکانات فرهنگی و تفریحی.



شکل ۲-۹. مiletos نقشه جزئیات آگورا در قرن دوم ق. م. (به بندر در سمت چپ توجه شود). راهنما: A، تأسیسات بندر و لنگرگاه. B صحن وسیعی که در اطراف آن مغازه‌ها و دفاتر وجود دارند، C، خانه شورا (۱۶۴۰-۱۶۵۰ ق. م.) و یک صحن در جلوی آن، D، آگورای جنوبی (قرن سوم ق. م.) در قرنهای اول و دوم میلادی و تحت حکومت رومیان بخشهای دیگری نیز به آگورا افزوده شد. (به نقشه قرن دوم میلادی در کتاب «چگونه یونانیان شهرها را می ساختند. به صفحه ۸۳ مراجعه کنید).

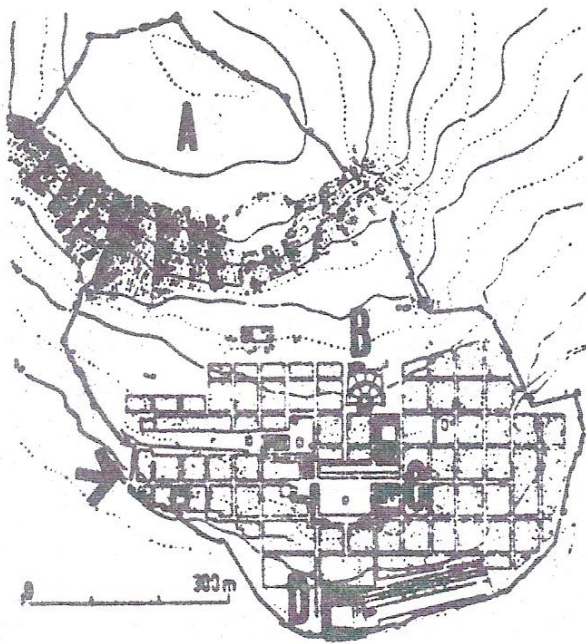
دولت شهرهای یونانی

- طرح شهرهای مختلف به هیپوداموس نسبت داده شده
- در سال ۴۵۰ ق. م. به دستور پریکلیوس به آتن رفت تا شهر بندری جدید **پیرائیوس** را بنا نهد.
- در سال ۴۴۳ ق. م.: ساختن یک شهر نمونه در استعمار **توری** در ایتالی جنوبی

❖ پَرینه

- در آن سوی دره رود میندر و در آن سوی میلِتوس، بر پرتگاه جنوبی کوه مایکل
- از حدود ۳۵۰ ق. م. به جای شهر قبلی که در همین موالی بود بنا شد
- شهر بر روی چهار سکوی پهن‌آور
- آکروپولیس، استادیوم و ورزشگاه جنوبی، معبد آتنا پولیاس، تئاتر، یک ورزشگاه دیگر و آگورا بر دو سکوی مجاور
- ۷ خیابان شرقی-غربی که از **شیب زمین** پیروی می‌کند و ۱۵ گذر پله‌ای شمالی-جنوبی

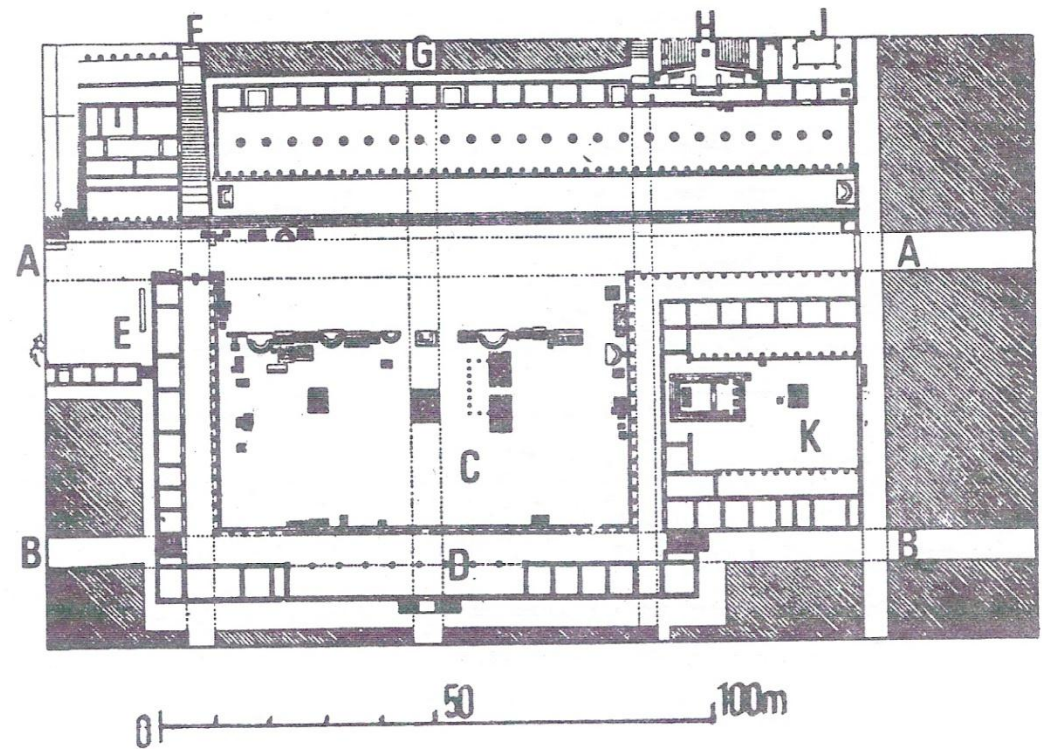
دولت شهرهای یونانی



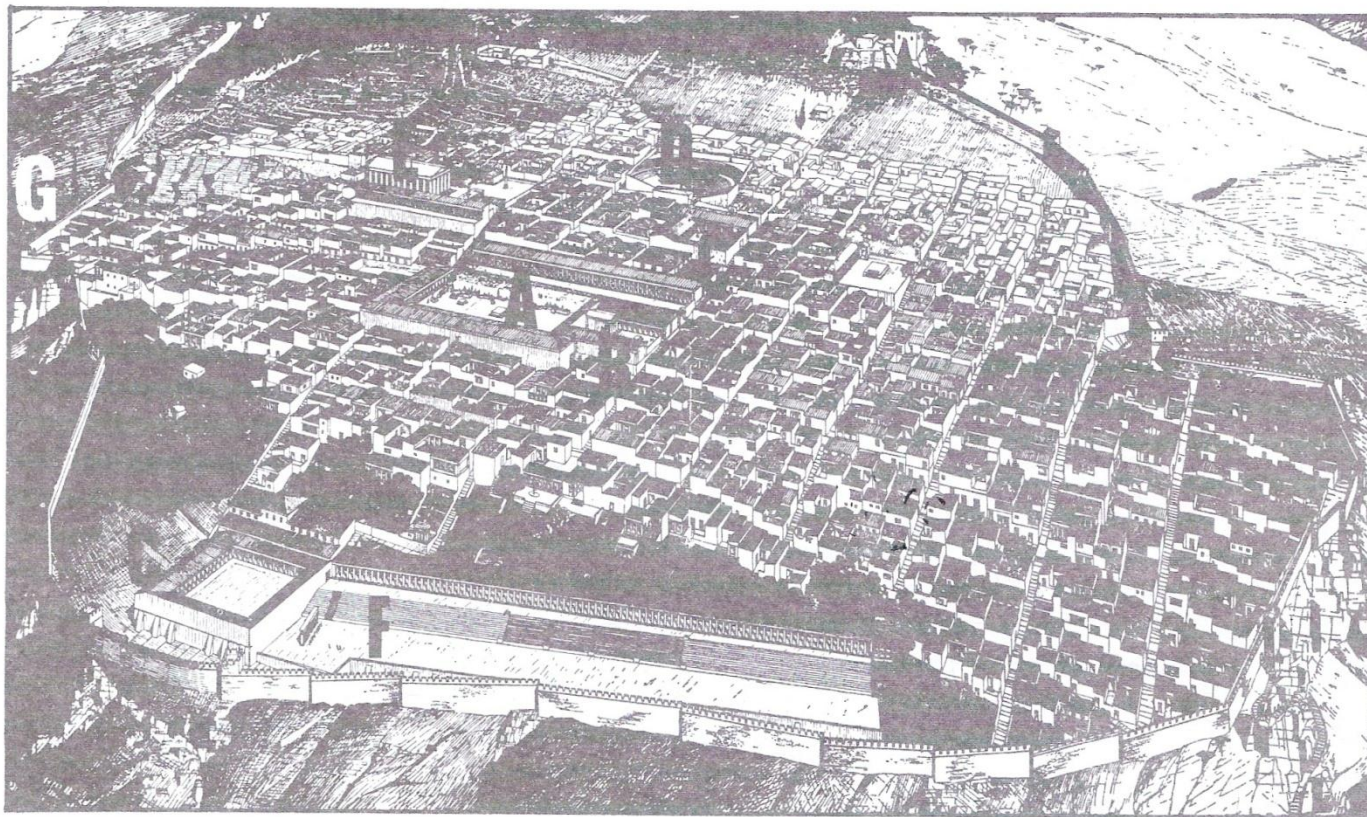
- عرض خیابان های اصلی: ۲۳ فوت
- عرض سایر خیابان ها: ۱۳ فوت
- بلوک های مسکونی: معمولاً به چهار واحد مسکونی تقسیم شده بود.
- آگورا در مرکز شهر
- بازار اصلی مواد غذایی در غرب میدان
- معبد زئوس در شرق آگورا
- اغلب ساقتمان های عمومی مهم در ضلع شمالی خیابان اصلی

شکل ۱۰-۲- نقشه کلی پیرینه، خطوط ممند و مقطع هر دو نشان دهنده شیب زمین به فواصل ارتفاعی ۲۵ متری می باشد. خط ارتفاعی ۵۰ متر از میان دروازه غربی شهر گذشته و به درون شهر راه می یابد. بستر قدیم رود خانه میندر آبراهی در فاصله ای کوتاه در جنوب این شیب برای شهر فراهم آورده بود. راهنما: A، آکروپلیس، (در ارتفاع ۳۷۵ متری از سطح دریا)، B، تئاتر، C، مجتمع آگورا، D، ورزشگاه و استادیوم.

شکل ۱۱-۲. پرینه، نقشه تفصیلی آگورا. راهنما: A، A، خیابان اصلی شرقی - غربی شهر، B، B، خیابان دیگری که توسط پلکانی از میان رواق جنوبی می‌گذرد، C، فضای اصلی آگورا. D، صحن. E، بازار ماهی و گوشت، F، کوچه‌های پله مانند در شیب تپه. G، رواق شمالی. H، بولتریون. J، پریستانیون. K، معبد زئوس.



شکل ۱۲-۲. برداشت یک هنرمند از شهر پیرینه که نمونه‌ای
 روشن از فرم یک شهر کوچک یونانی آن زمان می‌باشد. بافت
 فشرده اما منظم این شهر را می‌توان با بافت اربیل، یک نمونه رشد
 طبیعی که در عکس هوایی شکل ۱۱-۱ دیده شده مقایسه نمود.
 راهنما: A آگورا، B، معبد زئوس، C، ورزشگاه، E، معبد
 آتن، F، استادیوم، G، دروازه اصلی شهر که از منتهی الیه
 سمت چپ عکس دیده می‌شود. (طرح از زیلیوس)



دولت شهرهای یونانی

● آتن: رشد طبیعی

- بازسازی بدون طرح به دلیل **وسعت شهر** یا به علت **نیاز به سرعت عمل در امر بازسازی**
- طرز قرار گرفتن ساختمان ها در آکروپولیس و آگورا: **بر اساس محدودیت های موروثی**

□ آکروپولیس:

- آکروپولیس در شمال شرقی پارتنون و در **مرتفع ترین نقطه دشت** و ۳۰۰ فوت بالاتر از سطح کلی دشت
- **صخره های عمودی در تمام جهات** آکروپولیس به **غیر از جهت شرقی** که شیب ملایمی برای دسترسی به مکان داشته
- **داری شکل نامنظم** (تقریباً ۳۵۰ در ۱۴۰ یارد) و **ضلع بلندتر در جهت شرقی-غربی**
- در فاصله چهار مایلی از دریای اژه و در دشت آتیکا
- آتن از حدود ۲۸۰۰ ق. ه. به دلیل **وجود چشمه های طبیعی** مسکون بوده است.
- **تاریخ پایه گذاری شهر:** سال ۱۵۸۰ ق. ه. (همزمان با **ساخت معبد آتنا** در محوطه آکروپولیس)

دولت شهرهای یونانی

- **قرن هشتم ق. ه.:** اتحاد آتیکا تمت **رهبری آتن** << توسعه آتن << **تبدیل آکروپلیس به منطقه مذهبی شهر** << شکل گرفتن آگورا در مکانی که قبلاً **بازار و محل گردهمایی** بوده و بر سر راه **جاده پاناتنائیک**، قبل از شروع سربالایی جاده به طرف آکروپلیس
- در بدو امر: **استقرار ناوگان آتن در ساحل فالرون**: ساحلی ماسه ای با شیب کم و مناسب برای به گل نشانیدن کشتی ها مطابق با سنن آن (روزگار
- سپس: شهر به صورت **یک پایگاه مهم دریایی** درآمد (با ناوگانی متشکل از ۲۰۰ کشتی) << ایجاد **بندری دائمی** ضروری شد << در سال **۴۹۳ ق. ه.** شبه جزیره **پیرائئوس** به عنوان پایگاه مستحکم دریای انتخاب شد.
- در سال **۴۵۶ ق. ه.** : سافت دیوارهای طویلی برای **دسترسی بین آتن و ایرائئوس** توسط **پریکلس**
- **پیرائئوس**: در اواسط قرن پنجم ق. ه. - طراحی توسط **هیپوداموس** - **دو آگورا** یکی در نزدیکی دریا و یکی با فاصله ای از آن در خشکی - **شبکه شطرنجی**

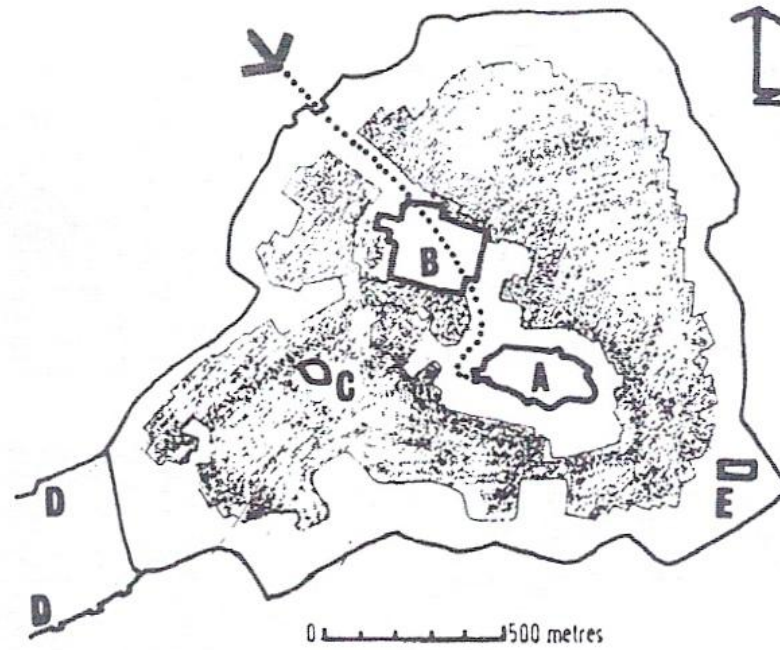
دولت شهرهای یونانی

- **جاده پاناتنائیک** در مسیر خود به طرف آکروپولیس در اثر برخورد با یک سری زمین های مرتفع تر در شمال تپه آریوپاگوس به طرف شمال شرقی منصرف می شد. << **بر شیب شرقی این زمین ها: سافتمان های عمومی شهر**

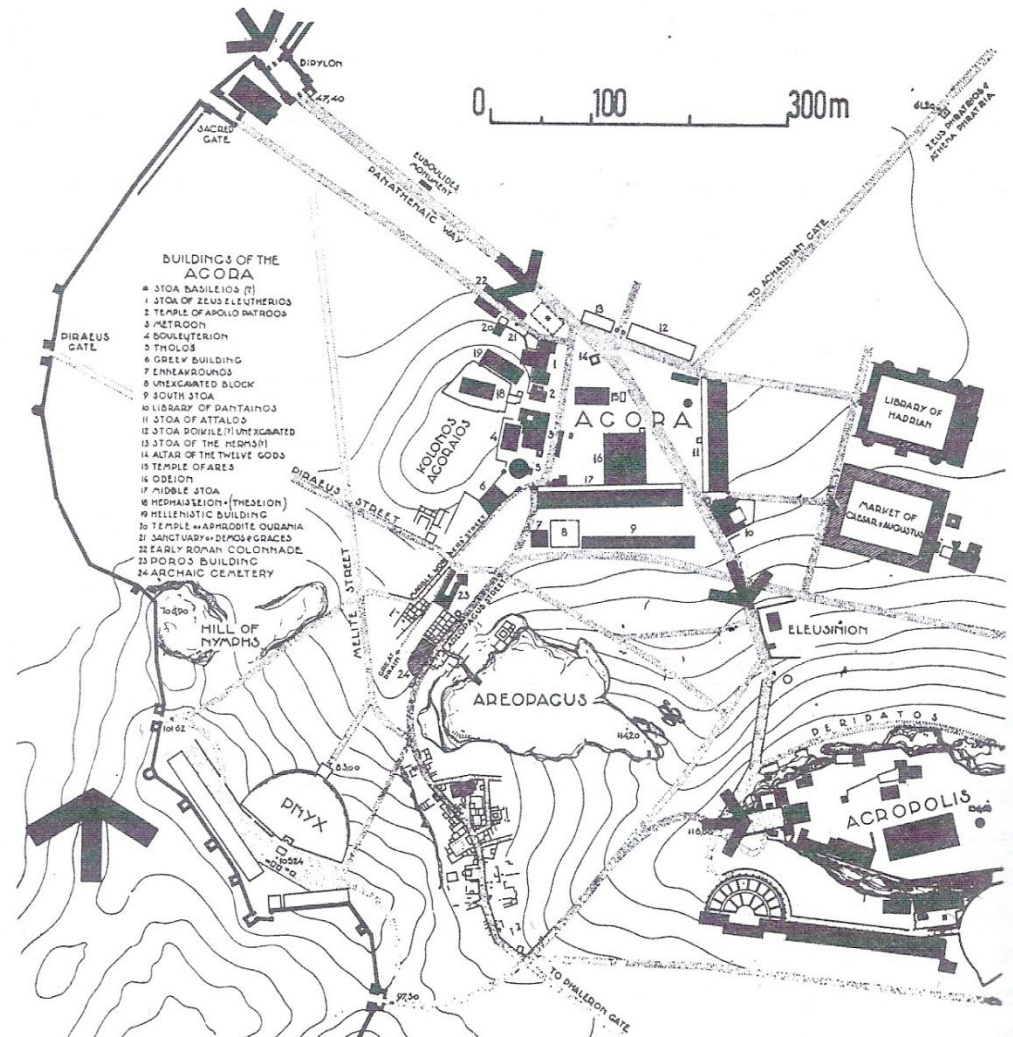
- آگورا در جهت شمالی-جنوبی و شرقی-غربی - **عبور راه تشریفاتی از میان آن**
- قدیمی ترین آثار مکشوفه احتمالاً مربوط به قرن ۷ ق. م.
- اما اکثر بناهای آگورای باستانی: **مربوط به قرن ۶ ق. م.**

● تاریخ آگورا:

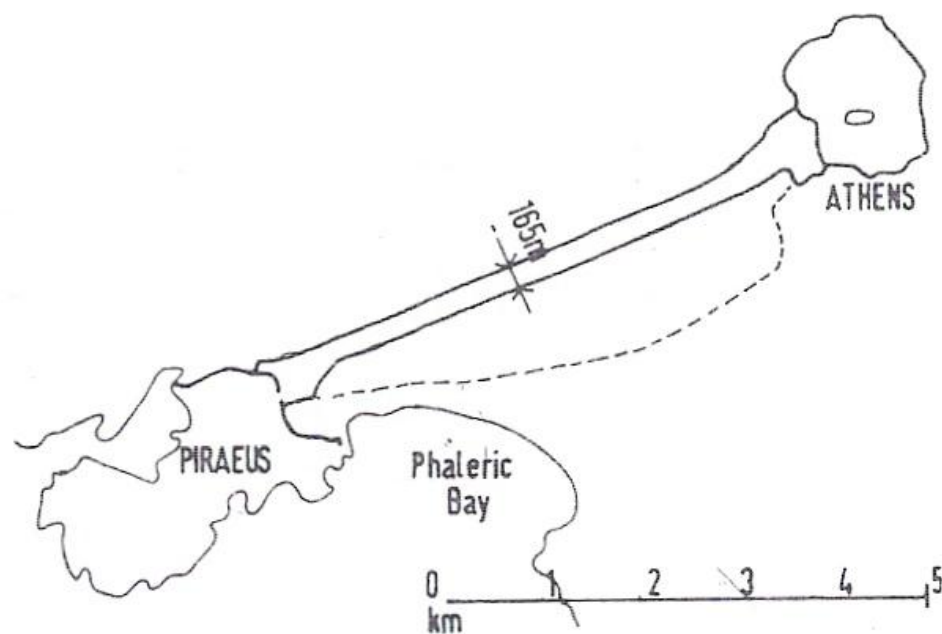
- ۱- دوره کلاسیک، قرن ۵ ق. م.
- ۲- دوره هلنیستی، قرن ۲ ق. م.
- ۳- دوره رومی، قرن ۲ میلادی



شکل ۱۳-۲. نقشه کلی آتن در قرن پنجم ق. م. که ارتباط میان اجزای اصلی شهر را به خوبی نشان می دهد. راهنما: A، آکروپولیس: B، آگورا: C، فنیکس: D، دیوار طویل تا پیراتیوس: E، معبد المپیون. خط نقطه چینى که از شمال غربى شهر تا آکروپولیس کشیده شده همان جاده پاناتنائیک مى باشد.

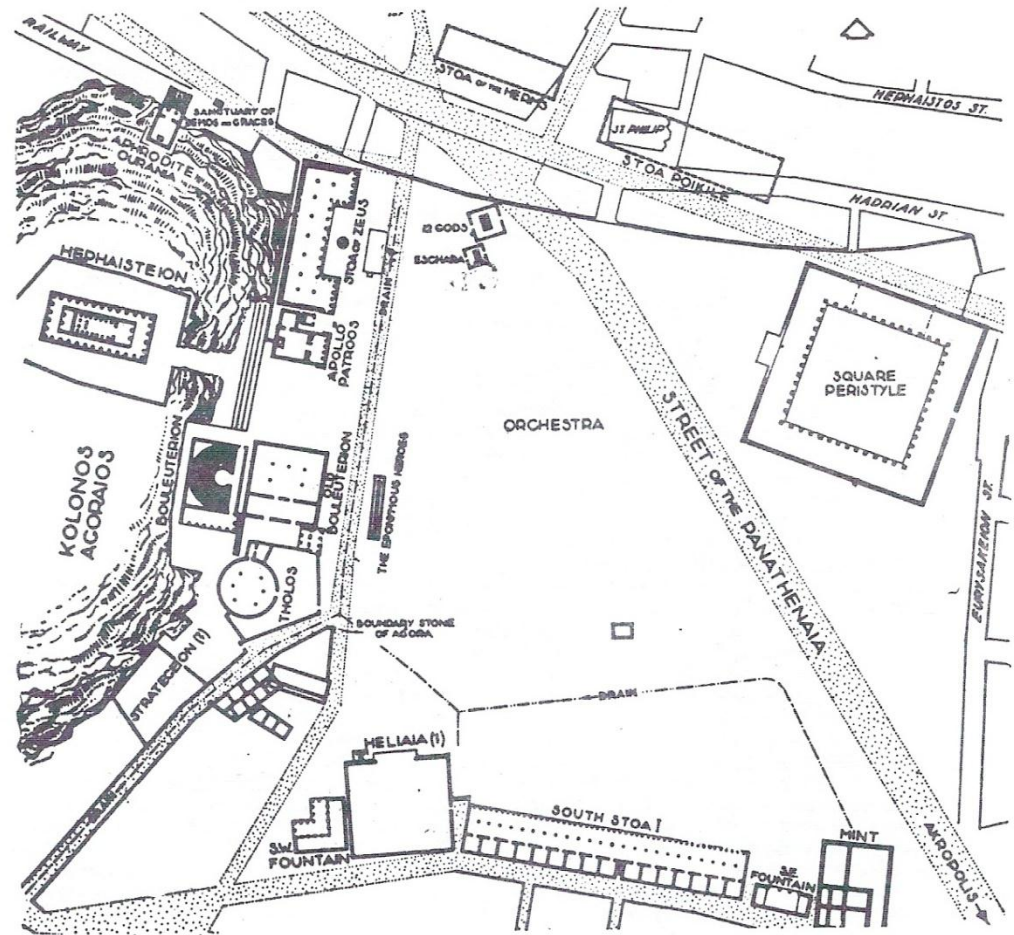


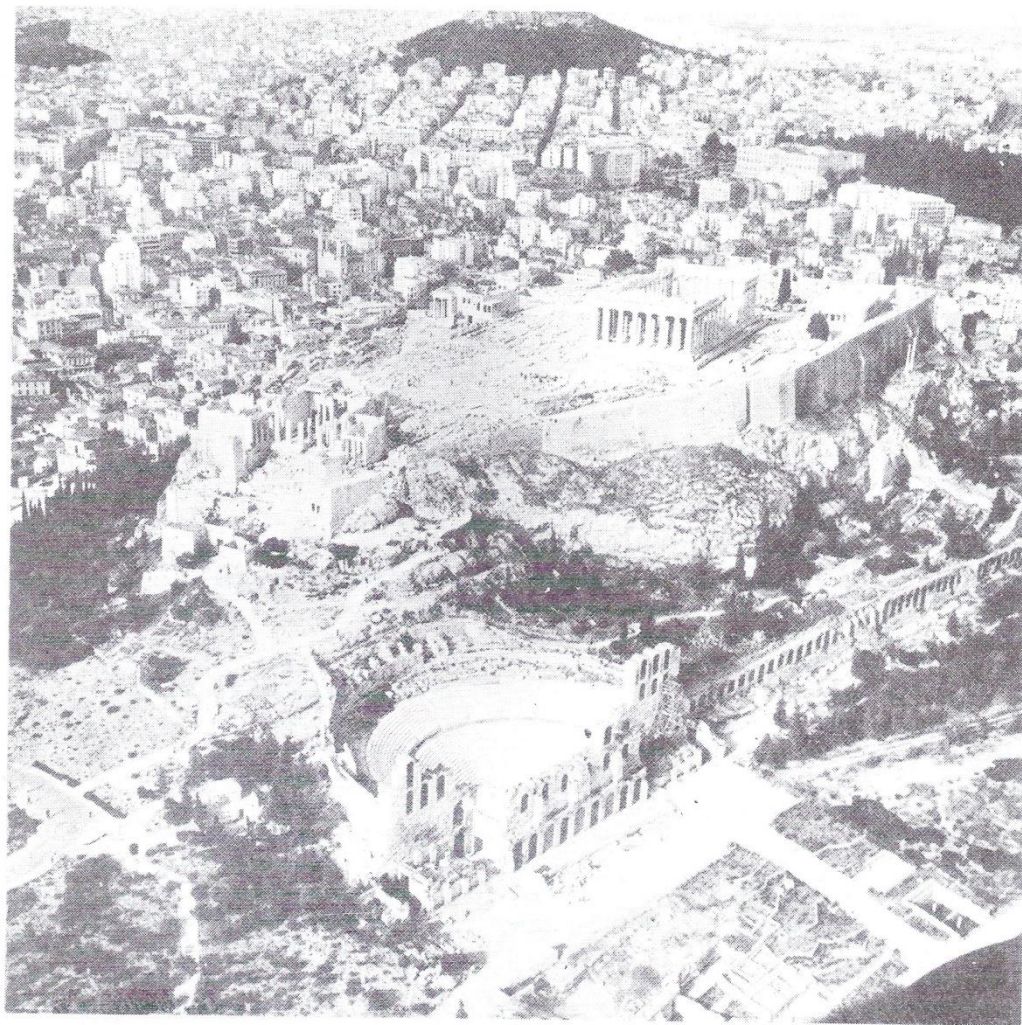
شکل ۱۴-۲. نقشه جزئیات بخش شمال غربی آتن در قرن دوم میلادی. فرم نهائی آگورا به همراه «بنای عظیم و نخراشیده ادیون» (بیکن) و رواق میانی که در میان فضای مرکزی آگورا بنا شده بود، دیده می شود. جاده پاناتنائیک توسط یک سری پیکان در نقشه نشان داده شده است. در شرق آگورا دو ساختمان مهم مربوط به دوره دوم دیده میشود. یکی کتابخانه هادریان و دیگری بازار قیصر آگوستوس. یک مجموعه خطی از مساکن ارگانیک رشد یافته در جنوب آریوپاگوس به چشم می خورد. الگوی معمول مناطق مسکونی آتن بدین شکل بوده است.



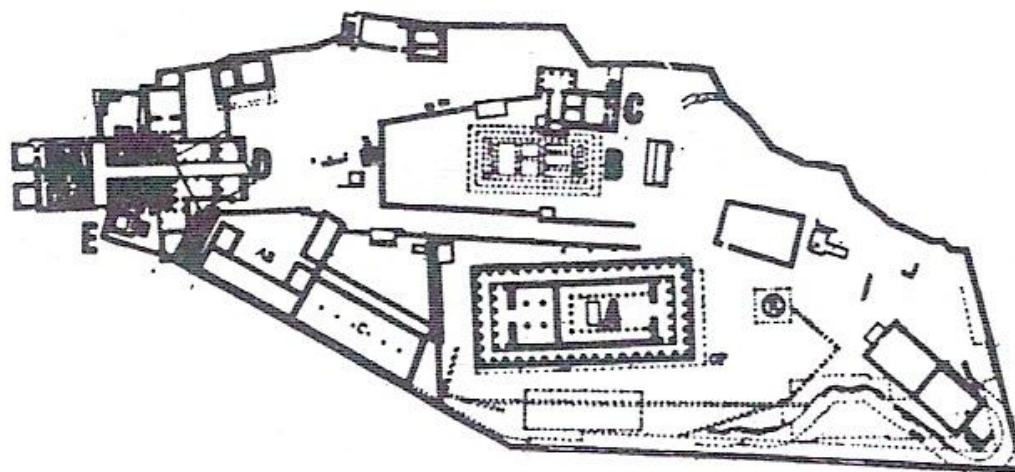
شکل ۱۵-۲. کروکی آتن و پیرائیوس که محدوده حصار طویل
 میان آن دو توسط نقطه چین و محل یک حصار احتمالاً قدیمتر را
 نشان می دهد. این دیواره های طویل دربرگیرنده یک گذر
 استحقاظی به طول شش کیلومتر و میانگین عرض ۱۶۵ متر بوده
 است.

شکل ۱۶-۲. آتن منطقه آگورا در قرن سوم ق. م. (این نقشه ها را با شکل ۲۱۴- که نقشه آگورای باستانی را در قرن دوم میلادی نشان می دهد مقایسه کنید.) جاده پانائتائیک که به ضلع غربی آکروپلیس منتهی میشود، به علت وجود زمینهای مرتفع تر در شمال و شرق محل ساختمان آگورای نخستین (در قسمت چپ نقشه) کمی دچار انحراف شده است، ماهیت ساختمانهای بخش شمالی و شرقی آگورا هنوز در این دوره مشخص نیست. رواق آتالوس نیز که در ضلع شرقی واقع شده و نهایتاً به آگورا شکل می دهد، تا قرن دوم میلادی ساخته نشده بود. (برای نقشه های رشد آگورای آتن، به کتاب «طراحی شهرها» نوشته ادموند بیکن رجوع شود.)





شکل ۲-۱۷. آتن، منظره هوایی آکروپلیس از زاویه جنوب
 غربی و از فراز خرابه‌های نیمه بازسازی شده نئاسترومی
 هردوس.



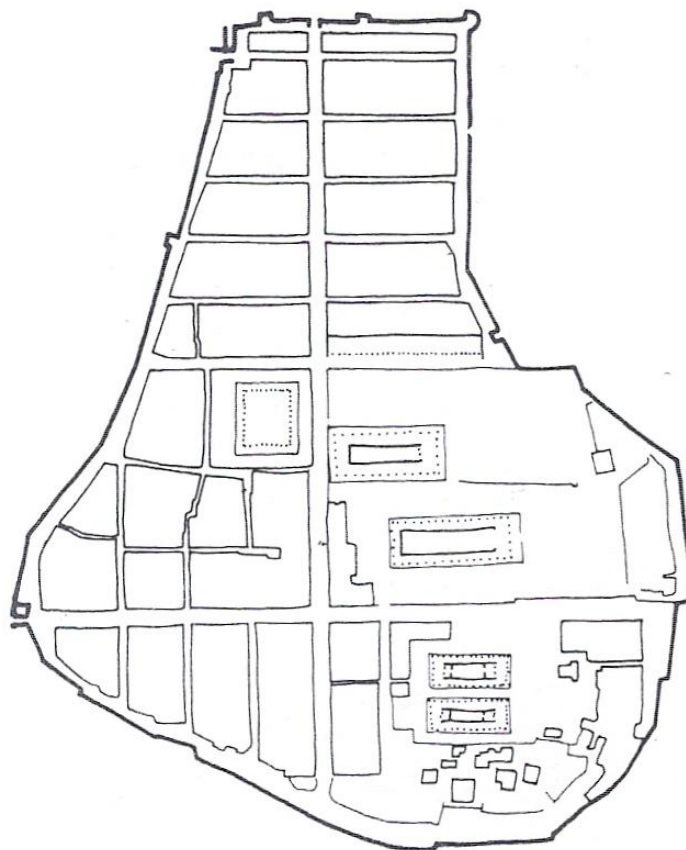
شکل ۱۸-۲- آتن ، نقشه آکروپلیس جهت شمال در بالای نقشه است . (برای بررسی رابطه فضائی میان آگورا و آکروپلیس در شمال غربی آن ، به شکل ۱۴-۲ رجوع شود). راهنما: A معبد آتن (پارتنون) B ، محل معبد آرکیک آتن . C ، ارکتیوم . D ، پروپایلا . E ، معبد نیک .

دولت شریای یونانی

❖ شهرنشینی یونان: نمونه های کوچک

□ سلینوس:

- در سیسیل غربی و در حدود سال ۶۳۰ ق. م. به دست قبایل بومی به وجود آمد.
- بر فراز دو تپه نسبتاً مسطح
- تپه جنوبی که در کنار دریا واقع شده بود: مکان اولیه شهر
- شهر در اثر توسعه مداوم به طرف تپه دوم در شمال و شیب های مجاور آن
- به تدریج تپه اولیه هویت غالب مسکونی را از دست داده و از حدود سال ۵۸۰ ق. م. به بعد به صورت آکروپلیس درآمد.
- محلات مسکونی: بدون طرح در شیب های ملایم
- مسامت در اواخر قرن ۵ ق. م.: تقریباً ۷۰ آکر
- جمعیت: به جز بردگان: ۳۰ هزار نفر
- نابودی کامل در سال ۴۰۹ ق. م. به دست کاتژیها
- ساخت شهر پس از تفریب بر اساس طرح شطرنجی و ساخت معبد در بخش جنوب شرقی

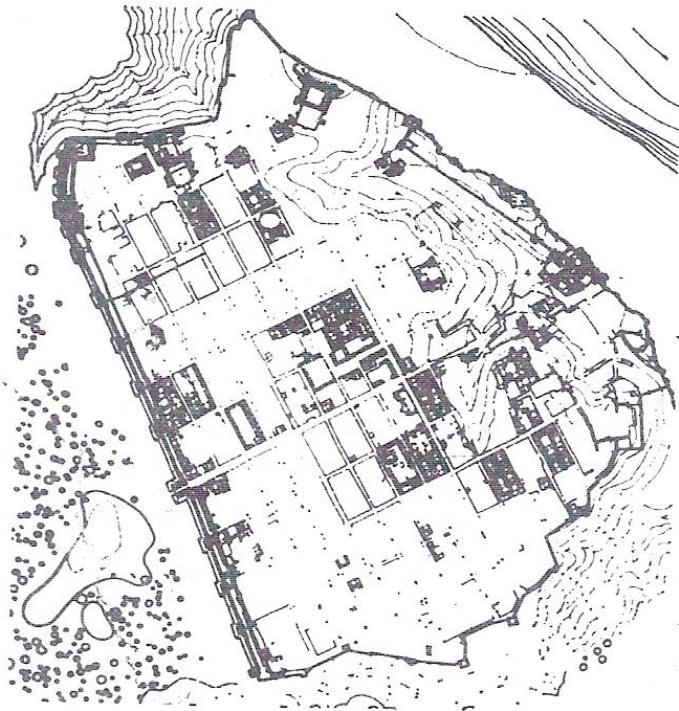


شکل ۱۹-۲. سلینوس (جهت شمال در بالای نقشه است)
چنانکه از سال ۴۰۹ ق. م. سازماندهی مجدد شده و مجتمع
معابد آن در گوشه جنوب شرقی آن قرار گرفته است. محورهای
مقاطع اصلی با اغلب طرحهای یونانی تفاوت دارد.

دولت شهرهای یونانی

□ دورا اُروپوس:

- نظریه سافت در حدود سال ۲۸۰ ق. م. به عنوان یکی از قلعه های نظامی مستعمراتی برای حفظ امنیت راه های ارتباطی، بر فراز فرات و راه تجاری آن
- در کرانه راست رودخانه
- بر طبق طرح شطرنجی و ساده
- با توجه به سیاست امپراطوری روم: مملو از سربازان یونانی
- در حدود ۱۰۰ ق. م.: تحت حکومت پارتیان << به عنوان شمالی ترین شهر پادگانی آن بر سر مهم ترین راه تجاری در غرب پالمیرا، از شکوفایی خاصی برخوردار شد.



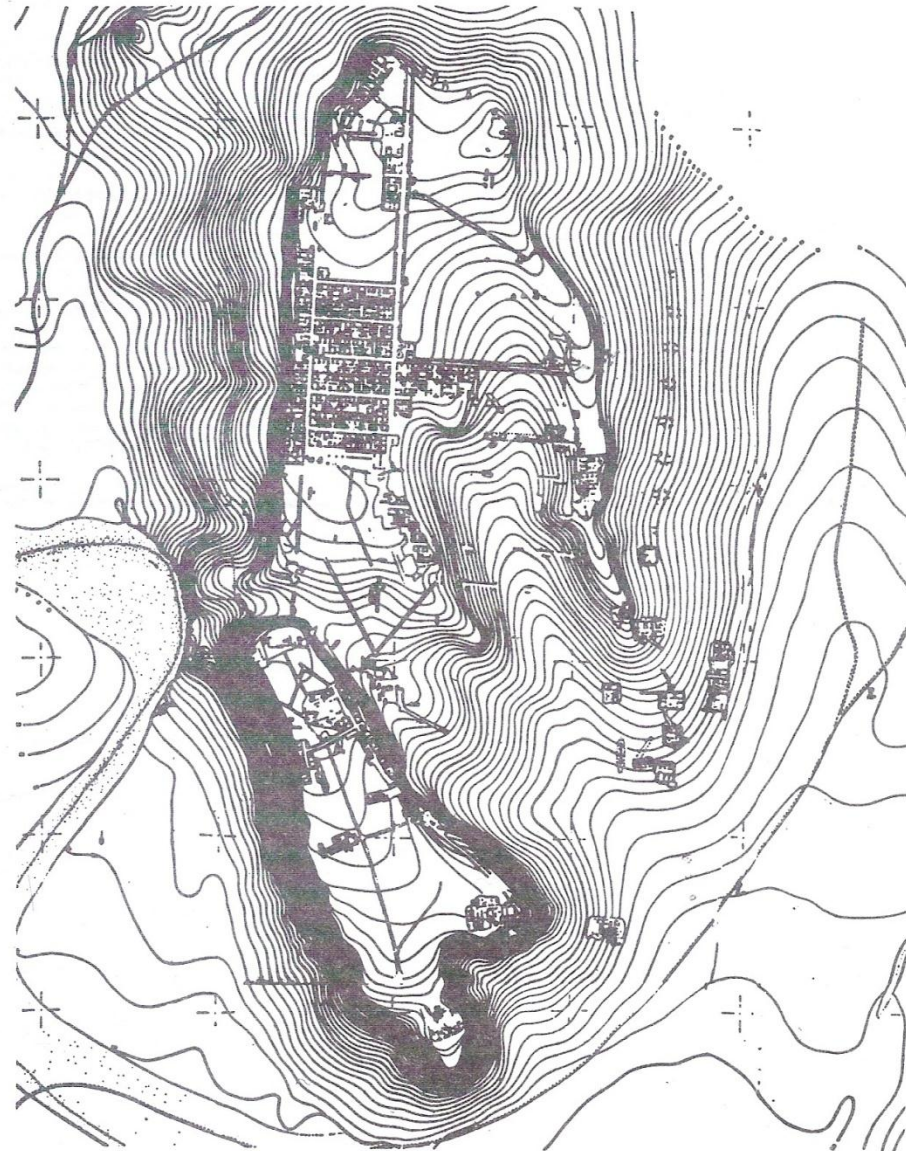
شکل ۲۰-۲. نقشه کلی دورا اُروپوس (جهت شمال در بالای نقشه است)، رودخانه فرات از شمال شرقی شهر می گذشته است.

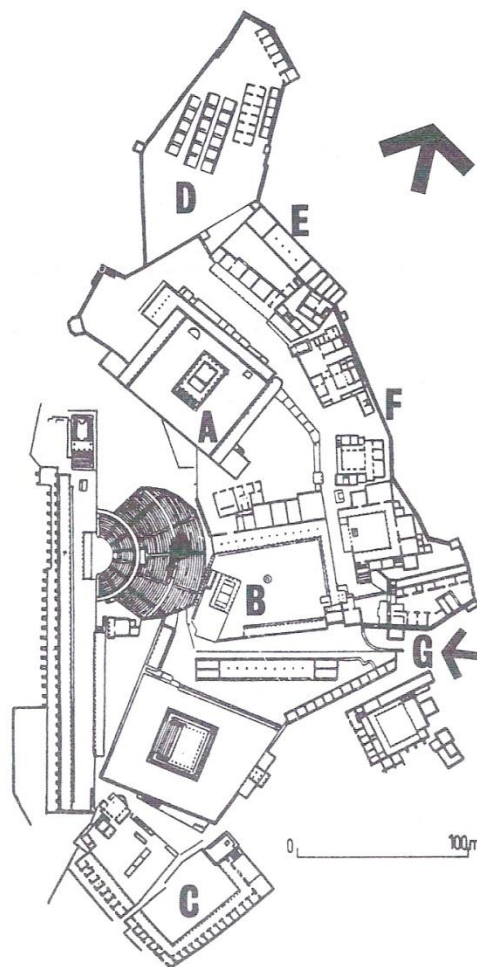
دولت شهرهای یونانی

□ **الینتوس:**

- بر ساحل شمالی دریای اژه و بر کرانه فلیچ تورنائیک
- دهکده اولیه از حدود سال ۱۰۰۰ ق. م. تا هنگام تفریب آن در سال ۴۷۹ ق. م. توسط ایرانیان بر ارتفاعات جنوبی دو تپه استقرار داشته است.
- پس از انهدام: بازسازی به عنوان یکی از شهرهای کلدانیان
- از سال ۳۷۹ ق. م. به بعد رشدی سریع یافت.
- در سال ۳۸۴ ق. م.: **تفریب کامل به دست فیلیپ مقدونی** << جمعیت: با احتساب تعداد زیادی برده: بیش از ۱۵ هزار نفر

شکل ۲۱-۲. نقشه عمومی شهر الینتوس چنانکه در ۴۳۰ ق. م. ساخته شده بود و محل منطقه مسکونی شطرنجی که جزئیات آن در شکل ۲-۷ نشان داده شده بود را مشخص کرده است. الینتوس جدید بر شیب‌های ملایم دشتی در شمال محل اولیه شهر ساخته شده و طول آن از شمال تا جنوب ۳۶۰۰ فوت و عرض آن ۶۰۰ فوت بوده است. شبکه شطرنجی اساس و پایه طرح را بوجود آورده بود. خیابانهای فرعی به عرض ۱۵ بر ۴ خیابان اصلی شمالی-جنوبی، با عرضهای ۲۱ و ۱۵ فوت عمود شده و آنها را قطع می نمودند. (شکل ۲-۷، فقط بخش غربی الینتوس را نشان می دهد). همچنین سه ردیف نامنظم تر بلوکهای شطرنجی در شرق واقع شده بود. دروازه اصلی در منتهی الیه گوشه شمال غربی واقع شده و آگورا احتمالاً بین بخش شطرنجی الینتوس جدید و محل قدیم شهر که از الگوی سکونتی نسبتاً نامنظمی برخوردار بوده واقع گردیده بود.





شکل ۲-۲۲. پرگامون، نقشه جزئیات مجتمع آکروپلیس: A،
 معبد تراچان، B، منطقه مذهبی و معبد آتن، C، آگورای شمالی
 و محراب زنوس برسکوی شمالی، D، انبارها، E، باروها، F،
 مجموعه کاخها، G، دروازه اصلی.

دولت‌شهرهای یونانی

□ شهرسازی نظری و عملی یونان

- شهرهای طراحی شده یونان، **علی‌رغم نظم و ارتباط ظاهری و رسمی میان ساختمان‌های آن** << به هیچ وجه منبسط از قواعد آکادمیک شهرسازی نبوده
- **ویچرلی:** هیچ گونه نظریه خاصی در رابطه با شهرسازی یونانیان وجود نداشته
- **ارسطو:** ۱۰ شهروند یک پلیس را به وجود نمی‌آورند، در حالی که با وجود ۱۰ هزار شهروند نیز دیگر آن مکان پلیس نیست.
- **افلاطون:** بر اساس تئوری ریاضی: ۵۰۴۰ قطعه زمین
- **هیپوداموس:** جمعیت مطلوب شهر: ۱۰ هزار نفر << سه گروه: **صنعتگران، کشاورزان و نظامیان**
- همچنین **زمین** بر سه بخش: **مقدس، عمومی و خصوصی**
- فرم شهری دوره هلنی یونان: نتیجه **کاربرد اصول ساده شهرسازی** و متأثر از قبول بی‌چون و چرای این نکته که: **شهرسازی در واقع هنری عملی است.**

دولت‌شهرهای یونانی

- فضای شهری هرگز **مفهوم زیبایی شناسانه** به خود نگرفته بود.
- معماران و هنرمندان یونانی: سفت **شیفته حجم** بودند؛ حجم فیزیکی **ساقتمان های منفرد** یا **مجسمه ها**.
- **توجه به فرم دهی فضا**، از قرن پنجم به بعد: **تنها برای آگورا**
- در نتیجه: شیوه برافورد یونانیان با شهرسازی: **عملی**